

Жовнір Л.Ф., Шевченко О.В.

РЕГІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ РИНКУ СПОЖИВЧИХ ТОВАРІВ ВІННИЧЧИНИ

Важливою компонентою в секторальній структурі регіональних господарських комплексів виступають види діяльності, які формують ринок споживчих товарів, призначенням якого є задоволення повсякденних потреб населення. Життєдіяльність соціуму та окремо взятої людини залежить від кількісних та якісних характеристик життєвого простору, певний сектор якого формують галузі, що виробляють продукти харчування, непродовольчі товари, товари культурно-побутового і господарського призначення, спортивного і туристичного призначення тощо.

Формування ринків споживчих товарів має певну специфіку в окремих регіонах, що пояснюється впливом сукупності різноманітних факторів: природних, суспільно-економічних, особливостей історичного розвитку території, географічним положенням, участю у міжнародному поділі праці та іншими.

Посилення соціальної спрямованості економічного розвитку регіонів обумовлює необхідність прискорення темпів розвитку галузей легкої, харчової та інших галузей промисловості, які виробляють товари народного споживання; вдосконалення торгівельного обслуговування, більш повне задоволення потреб населення за рахунок імпортованих товарів.

В господарському комплексі області важливе значення має легка промисловість, вартість продукції якої у 2000 р. становила 60,9 млн. грн.

В структурі промислового комплексу області легка промисловість посідає четверте місце, поступаючись харчовій промисловості та переробленню сільськогосподарських продуктів; виробництву та розподіленню електроенергії, газу, тепла, води; машинобудуванню. Слід зауважити, що за питомою вагою у вартості виробленої

продукції легка промисловість значно поступається зазначеним галузям. Якщо на харчову промисловість припадає 49,3% вартості промислової продукції, машинобудування -13,6%, то на легку промисловість лише 2,8%. В легкій промисловості спостерігається значне зниження обсягів виробництва основних

видів продукції. На жаль, у 2000 році жодна галузь легкої промисловості не досягла рівня 1990 року. Як позитивні тенденції функціонування слід констатувати підвищення якості продукції, розширення асортименту. Динаміка виробництва продукції галузі характеризується такими даними.

Таблиця 1
Виробництво непродовольчих товарів

	1990	1995	2000
Тканини всіх видів, тис. м ²	5550	237	41
Трикотажні вироби, тис. шт.	3323	2197	233
Взуття, тис. пар	4683	530	47
Швейні вироби, млн. грн.	268,3	72,6	56,3
Білизна постільна, тис. шт.	2479	233	91

У 2001 році виробництво продукції легкої промисловості зросло в порівнянні з попереднім роком на 20,3% в основному за рахунок збільшення виробництва продукції швейної промисловості (костюмів, піджаків, суконь, брюк, блузок, сорочок верхніх, білизни постільної). Для підприємств легкої промисловості області нагальним залишається пошук ринків збуту готової продукції, розширення географії споживачів. Адже на складах підприємств залишались нереалізованими 2,3 тис. шт. білизни постільної, 109, 8 тис. пар взуття, більше 500 пальт з натурального хутра. Це ще раз підкреслює важливість динамізму розвитку цієї галузі індустрії, врахування зміни моди, смаків, особливостей вікових категорій, тобто посилення соціального спрямування розвитку галузей, вміння відчувати специфіку формування ринкового попиту на основі наукового маркетингу. Звичайно, галузь залежить в значній мірі від якості сировини, фурнітури, розробки фасонів, технології виробництва, якості обладнання тощо. Виробництво продукції легкої промисловості в області здійснюють 39 підприємств, в тому числі 6 підприємств текстильної промисловості, 27- швейної, 7 – шкіряної, хутрової і взуттєвої.

Функціонують підприємства різноманітних форм господарювання: відкриті акціонерні підприємства, товариства обмеженої відповідальності, державні підприємства. Як і в інших областях України, в структурі легкої промисловості провідною є швейна промисловість, яка випускає різноманітну за своїм призначенням продукцію та є найбільш поширеною в області. Найбільшими виробниками продукції швейної промисловості в області є ЗАТ “Вінничанка”, ЗАТ “Поділля”, ВАТ “Володарка”, ВАТ Хмільницька швейна фабрика “Лілея”, Могилів-Подільська фабрика “Аліса”, Немирівське ЗАТ “Веселка”, ВАТ Тульчинська швейна фабрика.

Характерною рисою у функціонуванні підприємств швейної промисловості є використання давальницької сировини, частка якої у виробництві окремих виробів становить: пальт - 99,8%, костюмів – 85,5%, піджаків – 99,1%, брюк – 97,7%, спідниць – 99,6%, курток – 93,1%. Найбільша вага давальницької сировини у виробництві продукції провідними підприємствами області. Ці підприємства випускають якісну продукцію, що відповідає європейським стандартам, постійно оновлюють асортимент. Але продукція підприємств

забирається країнами – постачальниками давальницької сировини, що не сприяє наповненню внутрішнього ринку якісними виробами. Вінницьке ЗАТ “Поділля” лише 2% виробів реалізує на внутрішньому ринку, а 98% направляється в Німеччину. ВАТ “Володарка” на внутрішній ринок залишає 14% виробів, а решта реалізується за кордоном.

Недоліком у функціонуванні швейної промисловості області є скорочення виробництва товарів дитячого асортименту, на які в загальному обсязі швейних виробів припадає лише 0,2%. Дитячі швейні вироби поступаються дизайном імпортованому дитячому одягу, є неконкурентоспроможними.

Нагальним завданням в розвитку легкої промисловості є реконструкція взуттєвої галузі. Виробництво взуття в області скоротилось майже наполовину. В 2000 році було виготовлено 46,6 тис. пар взуття, в тому числі 40 тис. пар чоловічого, 3,5 тис. пар жіночого, 3,1 тис. пар дитячого, що значно менше, ніж у 1990 р. Галузь представлена такими виробниками взуття, як фірма “Гефест” ЛТД (м. Вінниця), ВАТ Тульчинська взуттєва фабрика, Жмеринське підприємство з обмеженою відповідальністю “Експрес” з виробництва взуття з полімерних матеріалів.

Важливою галуззю легкої промисловості області є текстильна промисловість, представлена виробництвом нетканих матеріалів, трикотажних виробів, текстильної галантереї. Виробництво трикотажних виробів здійснюють Вінницьке НВП УТОГ, ВЕВСП “Динамо”. Виробництво трикотажних виробів в області в 2000 році зменшилось вдвічі порівняно з попереднім роком, в тому числі зменшилось виробництво трикотажу білизняного – на 54%, трикотажу верхнього – на 28,2%, дитячого трикотажу – на 55%, спортивних трикотажних виробів – на 41,6%.

Виробництвом хутра та виробів з нього займаються Жмеринське ЗАТ “Хутростар”, ТОВ “Мрія” (м. Бар), що випускає кошушки. Обсяги виробництва на цих підприємствах теж знизилась: пальт і півпальт з натурального хутра на 18%, зі штучного хутра – в 140 разів, кожухів – на 43%. Це в значній мірі пояснюється низькою конкурентною спроможністю місцевих виробів порівняно з імпортованими виробами.

Вінницьке приватне підприємство “Шкіргалант” випускає шкіргалантерейні вироби (рукавички, сумки), які користуються попитом у населення.

Підприємства легкої промисловості функціонують в кожному районі області, інакше - галузь характеризується значною поширеністю. Одночасно більша частина продукції легкої промисловості виробляється в обласному центрі. Саме у Вінниці розміщені найбільші підприємства галузі, що відповідає наявності споживача та одночасно виробника продукції.

Значними центрами легкої промисловості є Могилів-Подільський, Жмеринка, Тульчин, Хмільник, в яких функціонують два і більше підприємств галузі.

Вінницька область здавна була відома як важливий виробник широкого асортименту продукції харчової промисловості. Окремі види продукції не тільки споживаються населенням області, але й вивозяться за її межі.

У 2000 році на підприємствах області було вироблено продовольчих товарів вартістю 860,5 млн. грн. В сучасному промисловому комплексі області харчова промисловість є провідною – 49,3% вартості промислової продукції, що більше ніж вдвічі перевищує енергетику (20,4%), та значно вище за машинобудування (13,6%). Харчова промисловість є явним лідером у виробництві товарів народного споживання, адже вона перевищує легку промисловість більше ніж в 14 р. Як і для інших галузей господарського комплексу,

для харчової промисловості характерне повільне нарощування темпів виробництва продукції. Впродовж останнього десятиріччя (1990-2000 р.р.) не досягнуті обсяги виробництва 1990 року, хоч і спостерігається тенденція зростання виробництва продукції. Так, у 2001 році в порівнянні з 2000р. збільшилось виробництво масла тваринного на 37,2%, продукції з незбираного молока на 37,8% сирів жирних на 58,5%, олії на 68,6%, мінеральної води на 26,5% безалкогольних напоїв на 45,9%, кондитерських виробів на 6,2%, консервів на 10,8%. Але з 77 видів продукції харчової промисловості по 48 видах не досягнуто рівня виробництва 2000р. Значно зменшилось виробництво м'яса (на 26%), ковбасних виробів (на 36%), круп (49%), макаронних виробів (33%). Однією з основних причин зменшення випуску продовольчих товарів є скорочення виробництва сільськогосподарської продукції, зменшення надходження її на переробні підприємства, недосконалість економічного механізму взаємодії промислових підприємств та виробників сільськогосподарської продукції. Скорочення виробництва м'яса, ковбасних виробів пояснюється як скороченням поголів'я худоби, так і зменшенням її продуктивності, що не забезпечує відповідного надходження на забій худоби та птиці.

Одна з проблем, яка ще не вирішена підприємствами галузі – скорочення обсягів виробництва продукції дитячого харчування. Недоліком у розвитку харчової промисловості є те, що значна частина продукції галузі виробляється з давальницької сировини – борошно, крупи, кондитерські вироби, маргаринова продукція, олія, консерви, цукор. Виробниками продукції харчування займаються 854 підприємства, включаючи підсобні.

Харчова промисловість області має складну галузеву структуру.

Провідними галузями харчової промисловості є цукрова, м'ясна, молочна і маслосироробна, олійна, спиртова, горілчана, консервна.

В структурі харчової промисловості виділяється м'ясна промисловість, на яку припадає 27,5% вартості продукції цієї галузі. Галузь має велике значення: м'ясні продукти – головне джерело високоцінних тваринних білків. Зростання споживання м'ясних продуктів у світі – один з показників підвищення життєвого рівня населення. Виникнення цієї галузі та формування її географії історично були обумовлені наявністю сировини: значне поголів'я худоби в господарствах області, висока її продуктивність дозволяли функціонувати потужним м'ясопереробним підприємствам.

В останнє десятиріччя в області спостерігається скорочення поголів'я худоби і як наслідок - зменшується продаж худоби та птиці господарствами області, що обумовлює падіння темпів розвитку м'ясної промисловості. В порівнянні з 1990 р. більше ніж вдвічі скоротилось виробництво м'яса, в тому числі яловичини, м'яса птиці, втричі зменшилось виробництво ковбасних виробів. Така тенденція в розвитку м'ясної промисловості характерна і для інших областей України. Її подолання вимагає вирішення багатьох проблем як в організації розвитку галузі, так і в удосконаленні сировинної бази. Здавня область була важливим виробником продукції галузі в Україні, виробляючи 12,5% м'яса, 6,5% ковбасних виробів від загальнодержавного рівня. Зберігається достатньо широкий асортимент продукції, що випускається підприємствами області - м'ясо (яловичина і телятина, свинина, м'ясо птиці), ковбасні вироби (варені ковбаси, сосиски і сардельки, напівкопчені та твердокопчені ковбаси, копченості),

м'ясні та м'ясорослинні консерви, жири тваринні, напівфабрикати. Основними виробниками продукції галузі є підприємства АТ ВО "Вінницям'ясо", а саме ВАТ Вінницький м'ясокомбінат, ВАТ Козятинський птахокомбінат, ВАТ Тростянецький м'ясокомбінат. Важливими виробниками є також ВАТ Тульчинський м'ясокомбінат, ТОВ Жмеринський м'ясокомбінат, Бершадська птахофабрика, ВАТ "Гайсинм'ясо", комбінат кооперативної промисловості Могилів-Подільської РСС, ТОВ "Тріумф" м. Хмільника, спільне підприємство "Квартет" (с. Дорожне Вінницького району), комбінат кооперативної промисловості Гайсинської РСС та Немирівської РСС, СВАТ птахокомбінат "Тульчинський" та інші. Всього нараховується 108 підприємств м'ясної промисловості, з яких 25 належать до основного кола підприємств, вони забезпечують 93% виробництва продукції. Продукція м'ясної промисловості реалізується як в торговельній мережі області, України, так і за її межами – в Російській Федерації, Грузії, Туркменистані, Польщі, Угорщині, Нідерландах, Лівані. Було експортовано 27,0 тис. т м'яса та субпродуктів харчових, це майже половина загального виробництва.

Традиційною галуззю області є цукрова промисловість. Упродовж багатьох десятиліть галузь була ніби візитною карткою області. "Цукровим Донбасом" називали Вінницьку область за значні обсяги виробництва цукру. 39 цукрових заводів було побудовано на території області. У 1990 році було вироблено 840,8 тис. т цукру, що становило 14,3% загальнореспубліканської кількості. Як і для інших галузей, на сучасному етапі розвитку для цукрової промисловості характерне падіння темпів розвитку. У 2000 році в області було вироблено 207

тис. т цукру, що майже в 4 рази нижче рівня 1990 року, але це становить 11,6% загального виробництва в Україні. Область зберігає першість серед областей України.

Цукрові заводи, які на сьогодні є ВАТ, входять до складу асоціації "Вінницяцукор". Найбільш потужними заводами є Крижопільський Гайсинський, Бершадський, Погребищенський, Кирнасівський, Турбівський, Іллінецький а найменш потужними Ситківецький Соснівецький. Будівництво цукрових заводів в області відповідало, як правило, наявності сировини і дозволяло сформувати оптимальні сировинні зони. Адже цукроваріння – матеріаломістке виробництво (на виробництво 1 т цукру витрачається 7-9 т цукрових буряків). Маючи достатню кількість сировини, заводи області раніше функціонували упродовж 110-120 діб і більше. У зв'язку з різким зменшенням валових зборів буряків, цукрові заводи не мають достатньої кількості сировини, що призвело до скорочення сезону цукроваріння або припинення роботи заводів. Так, у 2000 році лише декілька заводів мали порівняно тривалий сезон виробництв цукру: Браїлівський завод працював 83 доби, Юзефо-Миколаївський 61, Корделівський 57, Бершадський 53, Ситківецький 52, що значно менше рекомендованого для області (114 діб). Не працювали заводи Вендичанський, Вищеольчедаївський, Гайсинський, Гніванський, Гонорівський, Моївський, Соболівський, Соколівський, Чечельницький, Шпиківський; Ялтушківський завод закритий з 1995 року. Основними виробниками цукру у 2000 р. лишались Бершадський (12,7 тис.т), Крижопільський (12,3 тис.т), Бродецький (12,0 тис.т), Корделівський (11,2 тис.т.), Жданівський (10,6 тис.т.), Турбівський (10,4 тис.т.) заводи.

Рис.1 Галузева структура харчової промисловості.

Цукор, що виробляється на заводах області, частково споживається населенням області, підприємствами харчової промисловості – кондитерською фабрикою, консервними заводами, хлібозаводами, заводами продтоварів та підприємствами облспоживспілки. Найбільшим споживачем цукру з промислових підприємств є Вінницька кондитерська фабрика – майже 50% цукру. Частина цукру-піску постачається на Бердичівський рафінадний завод. Високими темпами розвивалось в області виробництво дистильованих алкогольних напоїв. В структурі харчової промисловості на галузь припадає 6,3% вартості продукції. У 2000 р. було випущено 1616 тис. дал. горілки та лікеро-горілчаних виробів, що на 45% більше попереднього року. Основним виробником лікеро-горілчаних виробів є Немирівський лікеро-горілчаний завод “NEMIROFF”. Його частка в обласному виробництві лікеро-горілчаної продукції становить 86,9%. Завод випускає майже 20 видів продукції високої якості, що забезпечує формування стійкого ринку реалізації продукції не тільки в Україні, але й за її межами. Завод експортує продукцію в Росію, Казахстан, Німеччину, Угорщину та інші країни. Важливою галуззю харчової промисловості області є виробництво молочних продуктів, з яких за окремими видами (масло тваринне, сири жирні, маргаринова продукція тощо) область – одна з провідних в Україні. У вартості продукції харчової промисловості частка молочної та маслосироробної промисловості становить 15,8%, галузь

посідає третє місце після м'ясної та цукрової промисловості. В останні роки спостерігається тенденція збільшення виробництва рентабельної продукції галузі. Обсяги виробництва становлять: масла тваринного 9,9 тис. т (7,3% в Україні), сирів жирних – 4,7 тис. т (7,0%). У 2000 році виробництво масла тваринного збільшилось на 31,1%, сирів жирних – на 37,6%, маргарину бутербродного на 67,6%. Одночасно зменшилось виробництво продукції з незбираного молока як менш рентабельної. ВАТ Вінницький молокозавод, ТОВ Жмеринський маслосироробний завод, ВАТ Могилів-Подільський молокозавод, АТЗТ “Бершадьмолоко”, Калинівський молокозавод, ВАТ Шаргородський маслозавод є основними виробниками продукції галузі. Подальший розвиток галузі пов'язаний з підвищенням якості продукції, розширенням асортименту продукції дитячого харчування. В продовольчому комплексі області важливе місце посідає плодоовочева промисловість, для розвитку якої є різноманітна сировина база – 19 тис. га зайнято овочевими культурами, площа плодово-ягідних насаджень – 35,4 тис. га. Підприємства галузі виробляють різноманітні консерви – овочеві, томатні (соки, напої, пасти), фруктові (компоти, варення, повидло, джем), соки натуральні. У 2000 р. було вироблено 99 млн. ум. банок консервів (1990 – 259 муб.). Для підприємств галузі важливим є підвищення якості продукції, конкурентоспроможності на внутрішньому ринку, адже за минулий рік

продаж консервів овочевих скоротився на 54%.

Вінницька область має достатні промислові потужності для виробництва олії рослинної. Основним видом сировини у виробництві олії рослинної був соняшник, в останні роки зростає виробництво олії з ріпаку. У 1999 році олії з ріпаку вироблялось більше, ніж олії соняшникової. Всього в області вироблено 25,2 тис. т олії (2000р.). Виробниками олії є Вінницьке ТОВ “АВІС”, ВАТ Вінницький олійно-жировий комбінат; Хмільницький, Тульчинський, Липовецький, Крижопільський, Шаргородський заводи продтоварів.

Виробництвом олії в області займаються також підсобні підприємства. З області 7,1 тис. т олії соняшникової експортувалось в Білорусь, Росію, Киргистан, Узбекистан, Литву, Угорщину, США; 3,7 тис. т олії з ріпаку було відправлено в Російську Федерацію. Олійно-жирову промисловість слід

розглядати як таку, що буде забезпечувати в перспективі участь області в територіальному поділі праці

У формуванні споживчого ринку товарів помітну роль відіграє їх імпорт. В імпорті товарів переважають текстиль та текстильні вироби – 32,1% загальної вартості імпорту; на продукцію рослинного походження припадало майже 6% вартості імпорту. В область довозилась різноманітна продукція харчування - м'ясо; риба морожена, солена, копчена; олія, консерви м'ясні, рибні; вина, горілчані, кондитерські, макаронні, тютюнові вироби, борошно пшеничне та крупи, яйця тощо.

Не заперечуючи важливості міжнародних зв'язків в сфері торгівлі, слід підкреслити, що основними виробниками товарів народного споживання повинні стати вітчизняні виробники. Цьому повинна сприяти цілеспрямована загальнодержавна політика.

Статистичний щорічник Вінниччини за 2000 рік. – Вінниця: 2001.